

Ks. Adam Szot*

„Ksiądz patriota” – jeszcze czarny,
czy już... czerwony?
O początkach Okręgowej Komisji Księży
przy Związku Bojowników o Wolność
i Demokrację w Białymstoku i o przypadku
ks. Wiktora Borysiewicza

Czy wszystko jest proste, jednoznaczne, czarno-białe? Czy jednoznacznie oceniamy czasy i losy Polaków w latach powojennych, gdy na ziemiach polskich utrwałała się władza „ludowa”? Czy ówczesnym duchownym łatwo było trwać w powołaniu i podejmować trudne codzienne wybory w zmieniających się okolicznościach życia? Jakie były blaski i cienie ich codziennej posługi?

Może warto zatrzymać się na grupie duchownych, którzy w latach pięćdziesiątych XX w. próbowali odnaleźć się w nowej, powojennej rzeczywistości – tej „ludowej”.

Działalność duchownych zaangażowanych w przemiany społeczne zachodzące w Polsce Ludowej w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych XX w., czyli „księży patriotów”, na terenie województwa białostockiego była związana, tak jak w całej Polsce, ze Związkiem Bojowników o Wolność i Demokrację (dalej: ZBoWiD). Niektórzy z nich wspierając zachodzące

* Ks. Adam Szot, dr teologii, kustosz Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego w Białymstoku.

zmiany społeczne w Polsce Ludowej weszli w skład Okręgowej Komisji Księży przy ZBoWiD.

W dniach 1 i 2 września 1949 r. odbył się w Warszawie Kongres Zjednoczeniowy Związku, w którym wzięło udział 1473 delegatów z 11 jednoczących się organizacji z całego kraju, w tym także księża¹. Województwo białostockie reprezentowało około 40 delegatów, wśród nich trzech księży: ks. Eugeniusz Bielaj, prefekt z parafii Trzcianne, ks. Michał Dalinkiewicz, proboszcz z parafii Szudziałowo, i ks. Kazimierz Mackiewicz, administrator parafii Prostki.

Księża uczestniczący w Kongresie Zjednoczeniowym złożyli w Belwederze wizytę głowie państwa, prezydentowi Bolesławowi Bierutowi. Dopiero następnego dnia, 2 września, złożyli wizytę głowie Kościoła katolickiego w Polsce, Prymasowi Stefanowi Wyszyńskiemu.

Tego dnia ks. Bielaj, w studio Polskiego Radia urządzonego w gmachu Politechniki, gdzie odbywał się Kongres, wypowiedział się o własnej pracy katechetycznej w kapłaństwie i o stosunku do pracy księży w szkole władz Polski Ludowej. Wypowiedź ta została nagrana i niejednokrotnie nadawano ją przez radio.

Po zakończonym Kongresie Zjednoczeniowym na wojewódzkim zjeździe sprawozdawczym ZBoWiD, który 11 września odbywał się w sali teatru im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku, po referacie gen. Franciszka Księżarczyka, sprawozdanie z dni kongresowych złożył ks. Bielaj. Krótco potem odbył się w Białymstoku Walny Zjazd Statutowy Okręgu Białostockiego ZBoWiD w sali konferencyjnej Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku. Na zjeździe tym byli obecni ks. Bronisław Kiełbasa, kanclerz

¹J. Wawrzyniak, *ZBoWiD i pamięć drugiej wojny światowej 1949-1969*, Warszawa 2009, s. 17-22; J. Stefaniak, „Księża-patrioci” w latach 1945-1953, „Przeгляд Powszechny” 1999, nr 3, s. 321-323.

Kurii Biskupiej w Bielsku Podlaskim, ks. Mackiewicz i ks. Bielaj. Ksiądz Kielbasa w czasie obrad podał wniosek, by przy Zarządzie Okręgu ZBoWiD w Białymstoku powołać Komisję Księży w celu zapewnienia pomocy rodzinom księży zamordowanych przez hitlerowskiego okupanta oraz dla samych księży znajdujących się w wyjątkowo trudnych warunkach materialnych. Na zjeździe tym ks. Kielbasa został wybrany na członka Zarządu Okręgu ZBoWiD, zatem miał przewodniczyć przyszłej Komisji Księży w Białymstoku².

Drugą okazją do spotkania „księży patriotów” z całego kraju był Ogólnopolski Zjazd „Caritas” 30 stycznia 1950 r., na którym było obecnych około 30 księży z woj. białostockiego. Zjazd ten stanowił dodatkowy bodziec do zorganizowania na terenie województwa białostockiego Okręgowej Komisji Księży (dalej: OKK) przy ZBoWiD.

Ks. Wiktor Borysiewicz, jako najbardziej aktywny działacz społeczny i zwolennik OKK na terenie województwa, udał się 28 lutego 1950 r. na pierwsze plenarne zebranie Głównej Komisji Księży w Warszawie, by po zapoznaniu się z celami i osiągnięciami OKK w innych rejonach Polski przystąpić do założenia OKK w Białymstoku. To on był jednym z głównych organizatorów OKK w Białymstoku³.

Od samego początku działalności OKK w Białymstoku księża w niej pracujący lub sympatyzujący z OKK napotykali wiele trudności wynikających ze zdecydowanie

² Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), sygn. 53, ZBoWiD [Związek Bojowników o Wolność i Demokrację] Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Sprawozdania z działalności, kwartalne i roczne, 1950-1954, k. 4-12.

³ AAN, sygn. 49, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Protokoły z zebrań plenarnych zarządu i sekcji, rezolucje, Protokół nr 1 z posiedzenia Sekcji Księży przy Zarządzie Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Białymstoku odbytego w dniu 27 marca 1950 r., k. 1-5.

negatywnego stosunku władz kościelnych do nowej inicjatywy i zaangażowania w niej duchownych.

Na terenie województwa białostockiego znajdowały się prawie cała diecezja łomżyńska, część byłej diecezji wileńskiej i pińskiej w granicach terytorialnych Polski Ludowej oraz skrawek diecezji warmińskiej.

Najtrudniejsze warunki pracy w Okręgowej Komisji Księży mieli księża diecezji wileńskiej – abp Romuald Jałbrzykowski, metropolita wileński, stosował najsurowsze represje wobec duchownych chcących włączyć się w działalność OKK. Natychmiast po Kongresie Zjednoczeniowym ZBoWiD w 1949 r., na drzwiach Kurii Metropolitalnej w Białymstoku umieścił *punkta* z wyszczególnieniem *suspens ipso facto* dla księży: między innymi za obecność na jakimkolwiek zebraniu świeckim bez jego zgody, za przemawianie publicznie księdza, za należenie do jakiegokolwiek organizacji o charakterze świeckim, za współudział w pracach organizacji społecznych. Powyższe *punkta* były ogłoszone i podane wszystkim kapłanom na konferencjach dekanalnych przez niego osobiście, przez kanclerza ks. Stanisława Czyżewskiego, wikariusza generalnego ks. Adama Sawickiego lub innych księży dziekanów. Arcybiskup czynił starania, by *punkta* te zastosować do wszystkich księży pochodzących z diecezji wileńskiej, a pracujących na terytorium całej Polski. Dlatego też wzywał do siebie księży z innych województw, surowo ich upominał i zmuszał do wycofania się, jak też do podpisania u niego odpowiedniego zobowiązania. Na tej podstawie chciał usunąć z Trzciannego ks. Bielaję za jego udział w Kongresie Zjednoczeniowym, a ks. Dalinkiewiczowi zagroził usunięciem z parafii, co zostało podane do wiadomości wszystkich księży.

Ks. Bielaję wbrew nakazowi abp. Jałbrzykowskiego, jako sekretarz OKK oraz dyrektor Oddziału Wojewódzkiego „Caritas” w Białymstoku, nadal brał udział w pracy społecznej, toteż został zasuspendowany na okres 11 miesięcy.

Ordynariusz suspensę zdjął dopiero po wycofaniu się księdza z prac społecznych i to pod warunkiem natychmiastowego wyjazdu kapłana z terenu województwa białostockiego.

Ks. Paweł Bartoszewicz, który spośród księży z archidiecezji wileńskiej, obok ks. Bielaja, należał do OKK, po wygłoszeniu referatu na zebraniu plenarnym OKK 29 sierpnia 1950 r. o planie sześcioletnim został prawie natychmiast ekskomunikowany, i to w pierwszym dniu czterdziestogodzinnego nabożeństwa odprawionego we własnej parafii Śliwno. Później został dyscyplinarnie przeniesiony do odległej parafii Jaświły⁴.

Stanowisko abp. Jałbrzykowskiego jako metropolity wpłynęło (wprawdzie w nieco mniejszym stopniu) na ustosunkowanie się do działalności OKK bp. Czesława Falkowskiego w Łomży, który podobnie wzywał i upominał księży sympatyków OKK z terenu jego diecezji. Pierwszego przewodniczącego OKK w Białymstoku, ks. kanonika Saturnina Rostkowskiego, pozbawił insygniów kanonickich. Ze względu na jego podeszły wiek pozwolił odprawiać mu jedynie cichą Mszę św. bez prawa głoszenia kazań.

Ks. kanonik Czesław Ostrowski, zdecydowany sympatyk OKK, wezwany przez bp. Falkowskiego, po przestrodze, że zostanie pozbawiony kanonii, wycofał się z prac w Komisji.

Ks. Ludwik Niedźwiecki wezwany do biskupa otrzymał surowe upomnienie i zagrożenie usunięcia z parafii. Jedynie dlatego, że wycofał się ze stanowiska prezesa Oddziału Wojewódzkiego „Caritas”, pozostał na parafii.

W roku 1950 najlepiej zapowiadała się społeczna praca księży z części byłej diecezji pińskiej, znajdującej się w granicach Polski, gdzie obowiązki administratora pełnił ks. prałat

⁴ AAN, sygn. 53, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Sprawozdania z działalności, kwartalne i roczne, 1950-1954, Sprawozdanie z dotychczasowej działalności OKK w Białymstoku [grudzień 1950], k. 4-12.

Henryk Humnicki. Ten wobec księży pracujących w OKK nie stosował jaskrawych represji. Jednak, prawdopodobnie wskutek interwencji abp. Jałbrzykowskiego, został usunięty ze stanowiska. Na jego miejsce został mianowany ks. kan. Michał Krzywicki, który przyszedł do Drohiczyzna ze stanowiska profesora w Seminarium Duchownym w Białymstoku. Ks. Krzywicki podjął zdecydowaną walkę z księżmi członkami OKK⁵.

Księża angażujący się w działalność OKK w Białymstoku nie zawsze otrzymywali oczekiwane wsparcie ze strony lokalnych władz państwowych. Władze administracyjne nie dosyć należycie i niezbyt szybko udzielały pomocy członkom i sympatykom OKK. W każdym wypadku starał się spieszyć im z pomocą naczelnik Wydziału Społeczno-Administracyjnego przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku, Włodzimierz Melzacki. Władze terenowe zaś często utrudniały pomyślne załatwienie spraw księży patriotów bojąc się posądzenia o to, że wspierają „reakcyjny Kościół”.

Niejednokrotnie prasa miejscowa oddawała niedźwiedzią przysługę OKK, np. przemówienie ks. Kiełbasy na Walnym Zjeździe Statutowym Okręgu ZBoWiD zostało w mediach podane jako atak na Watykan, co było powodem wycofania się księdza z działalności społecznej. Publiczne wymienianie nazwisk księży, członków OKK, w prasie z okazji zjazdów i przytaczanie ich wypowiedzi nie zachęcało innych księży do współpracy z OKK, liczyli się oni bowiem z konsekwencjami ze strony władz duchownych.

Poważną bolączką była bezradność Prezydium OKK wobec władz szkolnych w celu uzyskania prawa nauczania religii w szkołach dla księży, członków i sympatyków OKK.

⁵ Tamże. AAN, sygn. 53, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Sprawozdania z działalności, kwartalne i roczne, 1950-1954, Sprawozdanie z dotychczasowej działalności OKK w Białymstoku [grudzień 1950], k. 4-12.

Niemożność „załatwienia” etatu prefekta w szkole zniechęcała innych księży.

Jedną z poważniejszych przeszkód przy rozwoju OKK w województwie białostockim stanowiły trudności komunikacyjne tam gdzie sieć komunikacyjna PKP i PKS była bardzo słabo rozwinięta. Brak samochodu do wyłącznej dyspozycji OKK był również poważną trudnością w pracach OKK.

Okręgowa Komisja Księży przy ZBoWiD w Białymstoku nie przejawiała z początku większej działalności, mimo że kilkunastu księży, wśród nich ks. Kazimierz Równy, ks. Piotr Skarga, ks. Henryk Białokosiewicz i ks. Michał Dalinkiewicz, należeli do Polskiego Związku Byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych już od stycznia 1947 r. Po Zjeździe Zjednoczeniowym żaden z księży nie brał czynnego udziału w pracach w organizacji.

Dopiero po Plenum Głównej Komisji Księży ZBoWiD, które odbyło się 28 lutego 1950 r. w Warszawie, dzięki inicjatywie Włodzimierza Pugawki z Zarządu Okręgowego ZBoWiD zwołano pierwsze organizacyjne zebranie księży w Białymstoku.

Na zebraniu 27 marca 1950 r.⁶ obecnych było dziewięciu księży: ks. Paweł Bartoszewicz – Śliwno, ks. Eugeniusz Bielaj – Białystok, ks. Wiktor Borysiewicz – Pobikry, ks. kpt. Edward Karwot – Ełk, ks. Stanisław Łukaszewicz – Kleszczele, ks. Ludwik Niedźwiecki – Karolin, ks. Czesław Ostrowski – Dąbrówka, ks. Emilian Pietranik – Niemirów i ks. Saturnin Rostkowski – Tykocin. Główną Komisję Księży reprezentował ks. płk Roman Szemraj. Z ramienia ZBoWiD byli obecni: Henryk Matysiak – przedstawiciel Zarządu Głównego, Roman

⁶ AAN, sygn. 49, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Protokoły z zebrań plenarnych zarządu i sekcji, rezolucje, Protokół nr 1 z posiedzenia Sekcji Księży przy Zarządzie Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Białymstoku odbytego w dniu 27 marca 1950 r., k. 1-5.

Woźniak – przedstawiciel UW w Białymstoku, dr Irena Białówna – wiceprezes Zarządu Okręgowego, Włodzimierz Pugawko – skarbnik Zarządu Głównego, Henryk Kozłowski – pracownik ZO w Białymstoku. Obradom przewodniczył Pugawko, protokółował Kozłowski. Referat, w którym mówił o celach i zadaniach stojących przed duchowieństwem katolickim w Polsce Ludowej, wygłosił ks. płk Roman Szemraj.

Sprawozdanie z przebiegu obrad Plenum Głównej Komisji Księży z 28 lutego w Warszawie złożył ks. Borysiewicz.

Na zebraniu tym powołano tymczasowy Zarząd OKK w składzie następującym: przewodniczący – ks. Saturnin Rostkowski, wiceprzewodniczący – ks. Wiktor Borysiewicz i sekretarz – ks. Eugeniusz Bielaj. Do Komisji dla rozdziału szat i sprzętu liturgicznego wybrano: ks. Czesława Ostrowskiego, ks. Pawła Bartoszewicza i ks. Stanisława Łukaszewicza.

Na zakończenie zebrania uchwalono rezolucję dotyczącą funduszu kościelnego i Porozumienia między Rządem a Episkopatem. Treść rezolucji wraz z odpowiednim komentarzem podano do prasy.

Na zebraniu deklarację członkowską do OKK ZBoWiD złożył ks. Wiktor Borysiewicz. Członkami wprowadzającymi byli Włodzimierz Pugawko i ks. Eugeniusz Bielaj⁷.

Drugie zebranie ogólne odbyło się 24 kwietnia 1950 r. Główną Komisję Księży ZBoWiD reprezentował ks. płk Roman Szemraj. Na zebraniu było 15 księży⁸. Ks. płk Szem-

⁷ Tamże. AAN, sygn. 49, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Protokoły z zebrań plenarnych zarządu i sekcji, rezolucje, Protokół nr 1 z posiedzenia Sekcji Księży przy Zarządzie Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Białymstoku odbytego w dniu 27 marca 1950 r., k. 1-5.

⁸ Byli to: ks. Szymon Bagiński, ks. Paweł Bartoszewicz, ks. Eugeniusz Bielaj, ks. Wiktor Borysiewicz, ks. Jan Florek, ks. Paweł Gąsowski, ks. Edmund Jankianiec, ks. kpt. Edward Karwot, ks. Wacław Łosowski, ks. Tomasz Miłkowski, ks. Ludwik Niedźwiecki, ks. Czesław Ostrowski, ks. Emilian Pietranik, ks. Saturnin Rostkowski i ks. Michał Sokołowski.

raj wygłosił referat poświęcony sprawie osiągniętego w dniu 14 kwietnia Porozumienia między Rządem RP a Episkopatem i sprawie Funduszu Kościelnego.

Na zebraniu zatwierdzono powołane 27 marca tymczasowe Prezydium jako stałe oraz drogą wyboru dokooptowano jako członków Zarządu Okręgowej Komisji Księży: ks. Czesława Ostrowskiego, ks. Pawła Bartoszewicza, ks. Edmunda Jankiańca i ks. Tomasza Miłkowskiego. Na delegatów do Głównej Komisji Księży wybrano ks. Borysiewicza i ks. Bielaję. Uchwalono rezolucję dotyczącą spraw pokoju i Porozumienia, którą podano do prasy⁹.

Kolejne zebranie odbyło się 26 maja 1950 r. Główną Komisję Księży reprezentował prezes, ks. Antoni Lemparty, Zarząd Główny ZBoWiD – Henryk Matysiak, Zarząd Okręgu ZBoWiD Włodzimierz Pugawko – przewodniczący. Na zebraniu było obecnych 15 księży¹⁰. Ks. kan. Saturnin Rostkowski był nieobecny z powodu choroby, obradom przewodniczył wiceprzewodniczący ks. Borysiewicz, protokołował ks. Bielaj.

Zebranie było poświęcone sprawie pokoju. Referat ideologiczny wygłosił Henryk Matysiak. Referat ks. Lempartego dotyczył spraw organizacyjnych, roli i zadań księdza katolickiego na obecnym etapie. Uchwalono rezolucję na temat włączenia się duchowieństwa do walki o pokój. Treść rezolucji podano do prasy. Koszty podróży oraz diety

⁹ AAN, sygn. 49, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Protokoły z zebrań plenarnych zarządu i sekcji, rezolucje, Protokół nr 2 z posiedzenia Komisji Księży przy Zarządzie Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację odbytego w dn. 24 IV 1950 r. w lokalu ZBoWiD w Białymstoku, przy ul. L. Waryńskiego 23, k. 11-15.

¹⁰ Byli to: ks. Szymon Bagiński, ks. Ludwik Białek, ks. Eugeniusz Bielaj, ks. Wiktor Borysiewicz, ks. Paweł Gąsowski, ks. Edmund Jankianiec, ks. kpt. Edward Karwot, ks. Waclaw Łosowski, ks. Kazimierz Mackiewicz, ks. Tomasz Miłkowski, ks. Ludwik Niedźwiecki, ks. kan. Czesław Ostrowski, ks. Emilian Pietranik, ks. Czesław Rogalski i ks. Michał Sokołowski.

przysługujące księżom postanowiono jednogłośnie przekazać na „Głos Kapłana”¹¹.

Czwarte zebranie ogólne odbyło się 29 sierpnia 1950 r.¹² Zarząd Okręgu ZBoWiD reprezentował przewodniczący Włodzimierz Pugawko. Obradom przewodniczył ks. Niedźwiecki, protokółował ks. Bielaj. Referat wygłosił ks. Bartoszewicz; referat składał się z dwóch części – jedna dotyczyła planu sześcioletniego, druga w odniesieniu do wojny w Korei omawiała sprawę pokoju. Dokładne sprawozdanie z pielgrzymki do Oświęcimia złożył ks. Miłkowski.

W związku ze zbliżającym się rokiem szkolnym powołano Komisję Oświatową o składzie następującym: ks. Bielaj, ks. Rogalski i ks. Skrzeczkowski. Zadaniem Komisji było po porozumieniu się z Wydziałem Oświaty czuwać nad całokształtem zagadnień związanych z nauczaniem księży w szkołach.

Rezolucję dotyczącą włączenia się księży do realizacji planu sześcioletniego podano do prasy.

Na zebraniu następujący księża złożyli deklarację: ks. Paweł Bartoszewicz, ks. Edmund Jankianiec, ks. Tomasz Miłkowski, ks. Ludwik Niedźwiecki, ks. Emilian Petranik i ks. Czesław Rogalski. Ks. Bolesław Dobkowski złożył deklarację następnego dnia, tj. 30 sierpnia.

W sierpniu zmarł ks. kan. Rostkowski.

¹¹ AAN, sygn. 49, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Protokoły z zebrań plenarnych zarządu i sekcji, rezolucje, Protokół nr 3 z posiedzenia Komisji Księży przy Zarządzie Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację odbytego dnia 26 maja 1950 r. w lokalu ZBoWiD w Białymstoku przy ul. L. Waryńskiego 24. K. 16-24.

¹² Na zebraniu byli obecni następujący księża: ks. Paweł Bartoszewicz, ks. Eugeniusz Bielaj, ks. Wiktor Borysiewicz, ks. Lucjan Godlewski, ks. Edmund Jankianiec, ks. Tomasz Miłkowski, ks. Ludwik Niedźwiecki, ks. Emilian Pietranik, ks. Czesław Rogalski i ks. Jan Skrzeczkowski.

Kolejne zebranie ogólne odbyło się 16 listopada¹³, było to ostatnie zebranie plenarne w roku 1950. Główną Komisję Księży reprezentował ks. Wiktor Kłosowicz, a Zarząd Okręgu ZBoWiD kol. Włodzimierz Pugawko. Na zebraniu było obecnych 12 księży¹⁴. Przewodniczył ks. Kłosowicz, protokołował ks. Bielaj.

Referat dotyczący stabilizacji Kościoła na Ziemiach Odzyskanych i spraw pokoju wygłosił ks. Borysiewicz. W trakcie zebrania wysłano depezę do Prezydium II Światowego Kongresu Obrońców Pokoju i list do Ks. Prymasa Wyszyńskiego traktujący o stabilizacji administracji Kościoła na Ziemiach Odzyskanych. Po uchwaleniu rezolucji księży podpisali deklarację intelektualistów katolickich na II Światowy Kongres Obrońców Pokoju, uchwaloną na naradzie 4 listopada 1950 r. w Warszawie.

Na przewodniczącego Okręgowej Komisji Księży na tym zebraniu powołano ks. Wiktora Borysiewicza, na wiceprzewodniczącego – dziekana, ks. Ludwika Białka, na członków prezydium księży Łosowskiego i Miłkowskiego.

W dniu 6 grudnia złożył deklarację ks. Waław Łosowski.

Dnia 13 grudnia 1950 r. odbyło się w Grajewie spotkanie księży zachodniej części woj. białostockiego z delegatem na II Światowy Kongres Pokoju, ks. Wiktorem Kłosowiczem. Obecni byli księży¹⁵ i dwie przedstawicielki Zgromadze-

¹³ AAN, sygn. 49, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Protokoły z zebrań plenarnych zarządu i sekcji, rezolucje, Protokół nr 5 z posiedzenia Komisji Księży przy Zarządzie Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, odbytego dnia 16 listopada 1950 r. w Białymstoku przy ul. L. Waryńskiego 24, k. 25-32.

¹⁴ Byli to: ks. Szymon Bagiński, ks. Ludwik Białek, ks. Eugeniusz Bielaj, ks. Wiktor Borysiewicz, ks. Edmund Jankianiec, ks. Waław Łosowski, ks. Stanisław Łukaszewicz, ks. Edmund Miłkowski, ks. Ludwik Niedźwiecki, ks. Michał Sokołowski, ks. Jan Skrzeczkowski i ks. Franciszek Wojtyła.

¹⁵ Byli to: ks. Ludwik Białek, ks. Edmund Jankianiec, ks. Kącki, ks. Ludwik Niedźwiecki, ks. Jan Skrzeczkowski, ks. Staniszewski, ks. Toma-

nia Sióstr Rodziny Maryi z Augustowa. Powiatowy Komitet Obrońców Pokoju reprezentowali: przewodniczący Stefan Zajkowski oraz Henryk Decha i Józef Tomaszewski. Przewodniczył dziekan ks. Ludwik Białek, protokółował Henryk Decha, referat sprawozdawczy wygłosił ks. Wiktor Kłosowicz. Rezolucję opracowali ks. Tomaszewski i ks. Skrzeczkowski.

Następnego dnia odbyło się spotkanie księży ze wschodniej części woj. białostockiego z delegatem na II Światowy Kongres Obrońców Pokoju, ks. Kłosowiczem, w Białymstoku. Na zebraniu obecnych było dziewięciu księży katolickich¹⁶. Przewodniczył ks. Borysiewicz, protokółował ks. Barszczewski, referat sprawozdawczy wygłosił ks. Kłosowicz. Rezolucję opracowaną przez księży Bielaja i Łosowskiego podano wraz z notatką do prasy¹⁷.

Dnia 1 lutego 1951 r. odbyła się pierwsza konferencja robocza OKK, na której obecni byli: ks. Wiktor Kłosowicz – delegat Głównej Komisji Księży, Józef Passini – sekretarz Zarządu Głównego ZBoWiD, Włodzimierz Pugawko – prezes Zarządu Okręgu ZBoWiD, i ośmiu księży¹⁸. Przewodniczył ks. Borysiewicz, protokółował ks. Bielaj. Referat wygłosił ks. Wiktor Kłosowicz. W referacie podał krótkie sprawozdanie z Plenum Głównej Komisji Księży z 26 stycznia, na którym byli obecni księża Bielaj i Borysiewicz. Mówca szeroko omawiał sprawę stabilizacji administracji kościelnej na Ziemiach

szewski i ks. Franciszek Wojtyło.

¹⁶ Byli to: ks. Józef Barszczewski, ks. Wiktor Borysiewicz, ks. Paweł Gąsowski, ks. Waław Łosowski, ks. Stanisław Łukaszewicz, ks. Tomasz Miłkowski, ks. Ludwik Niedźwiecki i ks. Franciszek Wojtyło.

¹⁷ AAN, sygn. 53, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Sprawozdania z działalności, kwartalne i roczne, 1950-1954, Sprawozdanie z dotychczasowej działalności OKK w Białymstoku [grudzień 1950], k. 4-12.

¹⁸ Byli to: ks. Ludwik Białek, ks. Eugeniusz Bielaj, ks. Wiktor Borysiewicz, ks. Edmund Jankianiec, ks. Waław Łosowski, ks. Tomasz Miłkowski, ks. Jan Mysakowski i ks. Ludwik Niedźwiecki.

Odzyskanych na tle komunikatu rządu z 26 stycznia. Ustalono porządek zebrania plenarnego w dn. 8 lutego w ramach Wojewódzkiego Komitetu Obrońców Pokoju (dalej: WKOP). Na zebraniu Włodzimierz Pugawko uroczyście wręczył legitymacje członkowskie ZBoWiD następującym księżom: ks. Białkowi, ks. Bielajowi, ks. Borysiewiczowi, ks. Łosowskiemu, ks. Miłkowskiemu i ks. Niedźwieckiemu. Legitymacje wypisane dla: ks. Pawła Bartoszewicza, ks. Dobkowskiego, ks. Emiliana Pietranika i ks. Czesława Rogalskiego postanowiono wręczyć na następnym zebraniu. Rezolucję wraz z notatką podano do prasy¹⁹.

Dnia 8 lutego 1951 r. odbyło się zebranie ogólne księży przy Wojewódzkim Komitecie Obrońców Pokoju. Na zebraniu byli obecni: dr Jerzy Gołowski – przewodniczący WKOP, Mieczysław Stachurski – sekretarz WKOP oraz dziewięciu księży²⁰. Przewodniczył ks. Niedźwiecki, protokołował ks. Bielaj. Referat pt. „Zagadnienie rozporządzenia Rządu RP w sprawie uregulowania administracji kościelnej na Ziemiach Odzyskanych na tle ogólnej sytuacji pokojowej” wygłosił ks. Miłkowski. Treść uchwalonej rezolucji podano do prasy.

W 1950 r. OKK w Białymstoku była w stadium organizacji. Nie ukonstytuowało się prezydium OKK, a ewentualne sprawy interwencyjne opiniowano i zlecano ich załatwienie przed zebraniem ogólnym i po nim. Sprawy księży dotyczące nauczania w szkołach załatwiał ks. Bielaj, upoważniony do

¹⁹ AAN, sygn. 49, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Protokoły z zebrań plenarnych zarządu i sekcji, rezolucje, Protokół z konferencji roboczej Zarządu Okręgowej Komisji Księży przy Zarządzie Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Białymstoku odbytej dn. 1 lutego 1951 r. w lokalu własnym Komisji Księży przy ul. L. Waryńskiego 24, k. 43-46.

²⁰ Byli to: ks. Józef Barszczewski, ks. Ludwik Białek, ks. Eugeniusz Bielaj, ks. Wiktor Borysiewicz, ks. Edmund Jankianiec, ks. Tomasz Miłkowski, ks. Ludwik Niedźwiecki, ks. Emilian Pietranik i ks. Michał Sokołowski.

tego przez Komisję Oświatową OKK, do której oprócz niego należeli księża Rogalski i Skrzeczkowski. Komisję tę powołano z wyboru Plenum odbytego 26 sierpnia 1950 r.²¹

Podania o przydział materiału na sutanny, brewiarzy, płaszczy i wina przyjmował ks. Bielaj w biurze „Caritas” lub pracownicy Zarządu Okręgu ZBoWiD. Prośby o przydział szat i przyborów liturgicznych zaopiniowane przez Prezydium lub w początkach rozpatrzone przez Komisję Rozdzielczą (w składzie: ks. Czesław Ostrowski, ks. Paweł Bartoszewicz i ks. Stanisław Łukaszewicz) realizował ks. Bielaj, dając na piśmie zlecenia do magazynu OKK.

Stan ten trwał do czasu objęcia stanowiska kierownika biura OKK przez Waława Michalaka 10 marca 1951 r. Kierownik po porozumieniu się z ks. Borysiewiczem zwołał pierwsze zebranie Prezydium. Na mocy uchwały Plenum Okręgowej Komisji Księży z 24 kwietnia 1950 r.²² zatwierdzono Prezydium w składzie następującym: ks. Saturnin Rostkowski – przewodniczący OKK, ks. Wiktor Borysiewicz – wiceprzewodniczący, ks. Eugeniusz Bielaj – sekretarz.

Po śmierci w sierpniu 1950 r. ks. Rostkowskiego, na kolejnym zebraniu Plenum, 16 listopada 1950 r.²³, ustalono na-

²¹ AAN, sygn. 53, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Sprawozdania z działalności, kwartalne i roczne, 1950-1954, Sprawozdanie z dotychczasowej działalności OKK w Białymstoku [grudzień 1950], k. 4-12.

²² AAN, sygn. 49, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Protokoły z zebrań plenarnych zarządu i sekcji, rezolucje, Protokół nr 2 z posiedzenia Komisji Księży przy Zarządzie Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację odbytego w dn. 24.IV.1950 r. w lokalu ZBoWiD w Białymstoku, przy ul. L. Waryńskiego 23, k. 11-15.

²³ AAN, sygn. 49, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Protokoły z zebrań plenarnych zarządu i sekcji, rezolucje, Protokół nr 5 z posiedzenia Komisji Księży przy Zarządzie Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, odbytego dnia 16 listopada 1950 r. w Białymstoku przy ul. L. Waryńskiego 24, k. 25-32.

stępujący skład Prezydium: ks. Wiktor Borysiewicz – przewodniczący, ks. Ludwik Białek – wiceprzewodniczący i ks. Eugeniusz Bielaj – sekretarz. Na członków Prezydium wybrano księży Wacława Łosowskiego i Tomasza Miłkowskiego.

Pierwsze formalne posiedzenie Prezydium odbyło się 11 kwietnia 1951 r.²⁴ Na zebraniu wytypowano na opiekunów powiatowych następujących księży: miasto Białystok – ks. Franciszek Wojtyło; powiat Białystok – ks. Paweł Bartoszewicz, powiat Augustów – ks. Jan Skrzeczkowski, powiat Ełk – ks. Edmund Jankianiec, powiat Łomża – ks. Edmund Dobkowski i powiat Suwałki – ks. Ludwik Niedźwiecki. Na pozostałe powiaty nie wytypowano kandydatów i dlatego powiaty: Bielsk Podlaski, Grajewo, Olecko, Sokółka i Wysokie Mazowieckie zostały bez opiekunów. Sporządzono listę księży do stałych zapomóg oraz rozpatrzono trzy sprawy pozytywnie. Postanowiono do wyjaśnienia pokrywać rachunki kosztów leczenia ks. Jana Mysakowskiego leczącego się w Polanicy Zdroju.

Drugie zebranie prezydium odbyło się 2 maja 1951 r.²⁵ Na posiedzeniu byli obecni: ks. Ludwik Białek, ks. Eugeniusz Bielaj, ks. Wiktor Borysiewicz, ks. Tomasz Miłkowski, Tomaszewski i Wacław Michalak. Ks. Łosowski nie przybył. Przewodniczył ks. Borysiewicz, protokółował ks. Bielaj. Referat na temat Narodowego Plebiscytu Pokoju wygłosił Tomaszewski. Na zebraniu postanowiono opracować i rozesłać odezwę

²⁴ AAN, sygn. 50, ZBoWiD, Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Protokoły z posiedzeń prezydium rezolucje, 1951-1955, Protokół nr 1 z posiedzenia Prezydium Komisji Księży przy Zarządzie Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Białymstoku, odbytego w dniu 11 kwietnia 1951 r. pod przewodnictwem ks. Wiktora Borysiewicza, k. 1-2.

²⁵ AAN, sygn. 50, ZBoWiD, Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Protokoły z posiedzeń prezydium rezolucje, 1951-1955. Protokół nr 2 z posiedzenia Prezydium Okr. Komisji Księży przy Zarządzie Okr. ZBoWiD w Białymstoku odbytego w dniu 2 maja 1951 r. w lokalu własnym, k. 4-5.

i zaproszenie na zjazd dotyczący Narodowego Plebiscytu Pokoju do wszystkich księży województwa białostockiego.

Dnia 15 maja 1951 r. odbyło się ogólne zebranie księży²⁶. Główną Komisję Księży reprezentował ks. płk Kroczek, opiekun OKK. Na zebraniu było obecnych 10 księży²⁷. Przewodniczył ks. Borysiewicz, protokółował ks. Bielaj. Referat omawiający sprawę Narodowego Plebiscytu Pokoju wygłosił ks. Borysiewicz. Uchwaloną rezolucję ogłoszono w prasie.

Posiedzenia Prezydium OKK odbywały się także 13 i 28 czerwca 1951 r.²⁸ Na pierwszym z nich podsumowano działalność OKK w Narodowym Plebiscycie Pokoju. Na drugim rozpatrywano sprawy interwencyjne. Obu posiedzeniom przewodniczył ks. Wiktor Borysiewicz.

Dnia 28 czerwca miało się odbyć ogólne zebranie księży poświęcone podsumowaniu działalności księży w Narodowym Plebiscycie Pokoju oraz przygotowaniu sprawozdania z całokształtu pracy OKK. Obecni byli: ks. Bielaj, ks. Borysiewicz, ks. Rogalski i Waław Michalak. Nikłą frekwencję należy tłumaczyć brakiem środków lokomocji oraz niedogodnym terminem na dojazdy koleją lub autobusami PKS, gdyż

²⁶ AAN, sygn. 53, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Sprawozdania z działalności, kwartalne i roczne, 1950-1954, Sprawozdanie z działalności Okręgowej Komisji Księży przy Zarządzie Okręgu ZBoWiD w Białymstoku w akcji Narodowego Plebiscytu Pokoju, k. 42-44.

²⁷ Byli to: ks. Eugeniusz Bielaj, ks. Wiktor Borysiewicz, ks. Bułat, ks. Gąsowski, ks. Edmund Jankianiec, ks. Kazimierz Mackiewicz, ks. Tomasz Miłkowski, ks. Ludwik Niedźwiecki, ks. Czesław Rogalski, ks. Jan Skrzeczowski oraz Włodzimierz Melzacki, Tomaszewski i Waław Michalak.

²⁸ AAN, sygn. 50, ZBoWiD, Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Protokoły z posiedzeń prezydium rezolucje, 1951-1955, Protokół nr 3 z posiedzenia Prezydium Okr. Komisji Księży przy Zarządzie Okr. ZBoWiD w Białymstoku odbytego w dniu 13 czerwca 1951 r.; Protokół nr 4 z posiedzenia Prezydium Okręgowej Komisji Księży przy Zarządzie Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Białymstoku odbytego w dniu 28 czerwca 1951 r. pod przewodnictwem ks. W. Borysiewicza.

odbyło się ono przed uroczystością kościelną świętych Apostołów Piotra i Pawła. Przewodniczył ks. Borysiewicz, protokolował kol. Michalak, referat i sprawozdanie z dotychczasowej działalności OKK wygłosił ks. Bielaj.

Księża – członkowie i sympatycy OKK – w latach 1949-1951 włączali się do każdej akcji przeprowadzanej przez władze Polski Ludowej na terenie województwa. Z ambon i w rozmowach osobistych propagowali akcję pokojową, szczególnie aktywni byli przy podpisywaniu Apelu Sztokholmskiego. Na łamach prasy zwracali się do społeczeństwa z apelem o wzięcie aktywnego udziału w akcji siewnej, by zasiać wszystkie pola i odłogi. Duchowni ci zajmowali się również akcją żniwną, w tym sprawą skupu zbóż; popierali Narodowy Plebiscyt Pokoju. Każdy z „księży-patriotów” przy okazji odpustów i uroczystych nabożeństw zwracał się do wiernych w tej kwestii. Podobnie – zwracali uwagę na konieczność podpisywania Narodowej Pożyczki Rozwoju Sił Polski. Starali się oni oddziaływać na innych księży przez odwiedzanie ich, rozmowy i skłanianie do wspólnych działań, np. w czasie podpisywania Apelu Intelktualistów.

Członkowie OKK interweniowali u władz lokalnych, choć początkowo sprawy załatwiano nieformalnie poprzez kontakty osobiste i nie czyniąc nigdzie żadnych adnotacji. Dopiero po objęciu stanowiska szefa biura przez Michalaka (marzec 1950 r.) zaczęto prowadzić ewidencję. Na jej podstawie wiadomo, że załatwiono pozytywnie 26 spraw.

W pierwszym roku swej działalności OKK nie udzielała zapomóg pieniężnych. W trudnych latach powojennych członkowie OKK i sympatycy starali się u władz państwowych uzyskać wsparcie finansowe lub materialne, a także zwolnienie z podatków. Władze kościelne na terenie województwa surowo zabraniały zwracania się księżom do OKK. A jeśli zachodziła już taka konieczność, sugerowały, by do

referentów wyznaniowych zwracali się przedstawiciele parafii, a nie księża.

Władze OKK liczyły na to, że usprawienie załatwiania interwencji przyniosłoby poważne zwiększenie liczebności członków OKK.

Księża zwracający się na piśmie otrzymywali płaszcze, materiał na sutannę, brewiarze, ornaty, kapy, puszkę, monstrancje, kielichy i wino mszalne – w całości przydzielane przez „Caritas”.

Na leczenie w klinice we Wrocławiu skierowany został ks. Jan Mysakowski, koszt leczenia wyniósł przeszło 3 tys. zł. Do sanatorium zostali skierowani ks. Ludwik Białek, ks. Michał Dalinkiewicz i ks. Jan Skrzeczkowski. Ks. Bielaj przebywał przez dwa tygodnie na urlopie w Karpaczu, a ks. Borysiewicz przez dwa tygodnie w Krynicy.

Dzięki interwencji OKK ks. Gąsowski otrzymał 1 mln zł na odbudowę zniszczonego kościoła parafialnego w Waniewie. Jednocześnie umożliwiono mu za pośrednictwem OKK nabycie odpowiednich materiałów budowlanych.

Ks. Ludwik Białek otrzymał materiały budowlane, zmniejszenie podatku, zwiększenie kilometrażu dla jego samochodu, zezwolenie na zamieszkanie w budynku państwowym, zezwolenie na wywóz mebli oraz przyznanie parceli.

Księża Borysiewicz, Godlewski i Kiełbasa otrzymali zmniejszenie podatku, a księża Mackiewicz, Rogalski i Sokołowski – materiały budowlane. Księżom Dobkowskiemu, Skrzeczkowskiemu i Wołk-Karaczewskiemu udało się uzyskać etaty prefekta w szkole.

Księża społecznicy uczestniczyli w pracach społecznych, obejmując często kierownicze stanowiska. We władzach „Caritas” zasiadali: ks. Wiktor Borysiewicz (Pobikry) – prezes wojewódzki, ks. Eugeniusz Bielaj (Białystok) – dyrektor wojewódzki, ks. Ludwik Niedźwiecki (Karolin) i ks. Franciszek Wojtyło (Białystok) – członkowie Komisji Rewizyjnej.

W Komitetach Obrońców Pokoju zasiadali: ks. Eugeniusz Bielaj (Białystok) – członek Wojewódzkiego Komitetu Obrońców Pokoju; ks. Waclaw Łosowski (Bielsk Podlaski) – członek Powiatowego Komitetu Obrońców Pokoju Bielsk Podlaski, ks. Ignacy Worobiej (Hajnówka) – członek Powiatowego Komitetu Obrońców Pokoju Bielsk Podlaski, ks. Tomasz Miłkowski (Wyszki) – członek Powiatowego Komitetu Obrońców Pokoju Bielsk Podlaski, ks. Józef Kącki (Ełk) – członek Powiatowego Komitetu Obrońców Pokoju Ełk, ks. Ludwik Białek (Olecko) – członek Powiatowego Komitetu Obrońców Pokoju Olecko, ks. Feliks Miszkis (Świętkowo) – członek Powiatowego Komitetu Obrońców Pokoju Olecko i ks. Ludwik Niedźwiecki (Karolin) – członek Powiatowego Komitetu Obrońców Pokoju Suwałki.

Ks. Eugeniusz Bielaj zasiadał także jako członek w Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Białymstoku. Ks. mjr Franciszek Wojtyła był kapelanem Wojska Polskiego w służbie czynnej w Białymstoku²⁹.

Niektórzy księża zostali zatrudnieni w szkołach publicznych jako prefekci, na pełnych etatach państwowych³⁰.

²⁹ AAN, sygn. 53, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Sprawozdania z działalności, kwartalne i roczne, 1950-1954, Sprawozdanie z dotychczasowej działalności OKK w Białymstoku [grudzień 1950], k. 4-12.

³⁰ W roku 1951 byli to następujący księża: ks. Józef Zdanowicz, Sokółka, prefekt szkolny stopnia podstawowego nr 1 i 2 Sokółka; ks. Jan Tyszka, Łomża, prefekt szkolny, Liceum w Łomży; ks. Kazimierz Łupiński, Zambrów, SP w Zambrowie; ks. Franciszek Wilczewski, Księżyno, SP w Księżynie; ks. Antoni Kruk, Czarna Wieś, SP w Czarnej Wsi; ks. Justyn Kruhliński, Siemiatycze, SP w Siemiatyczach; ks. Józef Rutkowski, Trzcianne, SP w Trzciannem; ks. Waclaw Łosowski, Bielsk Podlaski, LO w Bielsku Podlaskim; ks. Wiktor Gliński, Drohiczyn, LO w Drohiczynie; ks. Czesław Rakowski, Łapy, SP i LO w Łapach; ks. Józef Kaczyński, Kolno, SP w Kolnie; ks. Florian Szablowski, Wąsosz, SP w Wąsoszu.

Działalność księży była zauważana przez organa państwowe. Niektórzy z nich zostali odznaczeni. Ks. Eugeniusz Bielaj w trakcie działalności w OKK był dwukrotnie odznaczony przez władze państwowe za zasługi w pracy społecznej. Na wniosek Zarządu Głównego ZBoWiD ks. Bielaj i ks. Wiktor Borysiewicz 17 czerwca 1950 r. w Oświęcimiu zostali odznaczeni Złotym Krzyżem Zasługi, a 19 lipca 1954 r., uchwałą Rady Państwa w 10 rocznicę utworzenia Polski Ludowej, ks. Bielaj został odznaczony ponownie Złotym Krzyżem Zasługi.

*

W wiele lat po upadku w Polsce komunizmu, gdy działalność „księży patriotów” jest znana tylko i wyłącznie z artykułów i książek dotyczących powojennej Polski i stosunków Państwo-Kościół w okresie Polski „ludowej”, postawa niektórych z tych kapłanów wciąż budzi kontrowersje i nie jest w pełni poznana.

Warto wspomnieć jednego z nich, ks. Wiktora Borysiewicza. Brał on udział w ogólnopolskich zjazdach „księży patriotów” w Warszawie (marzec 1950), Oświęcimiu (17 VI 1950), Wrocławiu i Kalwarii Zebrzydowskiej (1951). Od lutego 1952 r. był członkiem Plenum w Głównej Komisji Księży przy ZBoWiD; należał do Komitetu Obrońców Pokoju. 31 października 1952 r. został wybrany spośród trzech księży, do Prezydium Plenum Frontu Narodowego. W styczniu 1950 r. wziął udział w zjeździe upaństwowionej „Caritas”. W lutym tego roku został prezesem Zarządu Oddziału Wojewódzkiego ZK „Caritas” w Białymstoku. Okolicznym gospodarzom rozdał ziemię z czterdziestohektarowego gospodarstwa należącego do parafii.

Ks. Borysiewicz był nie tylko wiceprzewodniczącym, a później przewodniczącym OKK w Białymstoku (1950-1952), lecz także – o dziwo! – członkiem ruchu podziemia

niepodległościowego, represjonowanym i więzionym przez Urząd Bezpieczeństwa. Jak to możliwe, że jeden z głównych działaczy OKK w Białymstoku, surowo traktowany i upominany przez swych kościelnych zwierzchników za działalność społeczną i wspieranie nowego systemu społeczno-politycznego w Polsce, został aresztowany i skazany przez władzę, którą wspierał?

Przykład jego kapłańskiej posługi, a zarazem zaangażowania społeczno-politycznego w latach powojennych stalinowskich rządów świadczą o tym, jak trudne, złożone i niejednoznaczne były wybory, których musieli dokonywać duchowni w tych czasach.

Wiktor Borysiewicz urodził się 16 maja 1905 r. w Rubieżewiczach, w powiecie stołpeckim, w okolicach Nowogródka. Był synem Michała i Antoniny z domu Kuklik. Rodzice pochodzili z niższych warstw społecznych; ojciec był cieślą, matka zajmowała się domowym gospodarstwem. Po ukończeniu w 1920 r. szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości rozpoczął naukę w Seminarium Nauczycielskim w Nieświeżu, by po roku, w 1923 r., przenieść się do Niższego Seminarium Duchownego w Nowogródku, które ukończył w 1928 r. Tego samego roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Pińsku. Po ukończeniu studiów filozoficzno-teologicznych, w kwietniu 1935 r. został wyświęcony na kapłana przez ówczesnego biskupa pińskiego Kazimierza Bukrabę. Po święceniach skierowano go jako wikariusza do parafii w Ciechanowcu i prefekta tamtejszej szkoły powszechnej. W latach II wojny światowej przez pewien czas pozostawał bez przydziału, a od maja 1942 r. podjął posługę duszpasterską w Dziadkowicach. W lipcu 1942 r. został mianowany przez ks. Antoniego Besztę-Borowskiego, wikariusza generalnego dla zachodniej części diecezji pińskiej w granicach niemieckiego Okręgu Białostockiego, proboszczem parafii pw. św. Stanisława w Pobikrach, w powiecie bielskim.

11 lipca 1943 r. uratował od śmierci dwunastu parafian, mieszkańców wsi Sypnie w gminie Grodzisk, wziętych na zakładników przez Niemców. Jesienią 1944 r. ks. Borysiewicz oddał plebanię na użytek szkoły w Pobikrach, a sam zamieszkał w zniszczonej organistówce. Wybrano go następnie do rady gminnej i komitetu budowy szkoły. Czynn timer zaangażował się w działalność Okręgowej Komisji Księży przy ZBoWiD w Białymstoku będąc jej przewodniczącym. W parafii Pobikry pracował do aresztowania w grudniu 1952 r.³¹

Jakże charakterystyczna jest opinia, którą mu wystawiono w trakcie jego aktywnej działalności w OKK, w ramach oceny jego postawy wobec władzy ludowej. Warto ją całą przytoczyć:

Ks. Borysiewicz Wiktor – przewodniczący Okręgowej Komisji Księży bierze najbardziej czynny udział we wszelkich pracach Komisji, od czasu jej powstania. Nie zrażając się trudnościami swym zaparciem się i bohaterską postawą daje natchnienie i przykład dla innych.

Mimo dużej odległości (120 km) i trudności dojazdu bierze udział w każdej akcji i zebraniu nie zaniedbując swych obowiązków duszpasterskich. Jest on również prezesem Oddziału Wojewódzkiego „Caritas”, gdzie z ramienia Komisji Księży troskliwie czuwa nad całokształtem pracy tej organizacji społeczno-charytatywnej.

³¹ AAN, sygn. 58, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Akta członkowskie. Deklaracje zgłoszeniowe, życiorysy, opinie, fotografie, korespondencja, lit. A-K, 1950-1955, Dokumenty ks. W. Borysiewicza; J. Żurek, *Ks. Wiktor Borysiewicz (1905-1992), kapłan diecezji pińskiej*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL 1945-1989 pomordowani – więzieni – wygnani*, t. 1, J. Myszor (red.), Warszawa 2002, s. 24-28; J. Wojtkowski, *Kapłani archidiecezji warmińskiej zmarli w latach 1992-2002*, „*Studia Warmińskie*” 2003, t. XL, s. 474; J. Żurek, *Konspiracja niepodległościowa w Łomżyńskiem i udział w niej duchownych katolickich (1945-1952)*, „*Studia Łomżyńskie*” 2005, t. XVI, s. 70-85.

Jest współzałożycielem z ks. Bielajem Powiatowych Zarządów Zrzeszenia Katolików „Caritas” na terenie całego woj. białostockiego. Bardzo często odwiedzał i udoskonalał Zakłady Opiekuńcze „Caritas”. Jest również czołowym i zdecydowanym szermierzem walki o pokój, realizacji Porozumienia z dn. 14 kwietnia 1950 r., dlatego też jeździ z referatami, obsługuje wszelkie zebrania; szczególnie zaś wiele poświęca czasu nad uświadomieniem księży.

W czasie wszelkich akcji osobiście odwiedza po kilka dni księży naszego województwa przekonując o słuszności posunięć i akcji Rządu Polski Ludowej.

Niejednokrotnie zwracał się z ambony do wiernych własnej parafii, jak również przy okazji odpustów do księży i wiernych innych parafii apelując gorąco do sumień i przekonań. Jest on niejako motorem całej pracy Okręgowej Komisji Księży³².

Mimo tak pochlebnej opinii ks. Borysiewicza aresztowano i skazano. Dlaczego?

19 grudnia 1952 r. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego aresztowało dwóch księży podejrzanych o współpracę z nielegalnym podziemiem: ks. Wiktora Borysiewicza i ks. Czesława Rakowskiego z parafii Łapy w powiecie wysokomazowieckim³³.

³² AAN, sygn. 53, ZBoWiD Okręgowa Komisja Księży w Białymstoku, Sprawozdania z działalności, kwartalne i roczne, 1950-1954, Sprawozdanie z dotychczasowej działalności OKK w Białymstoku [31 XII 1951 r.], k. 4-12.

³³ J. Żurek, *Konspiracja niepodległościowa w Łomżyńskim i udział w niej duchownych katolickich (1945-1952)*, „Studia Łomżyńskie” 2005, t. XVI, s. 70-85; K. Sychowicz, *Kościół katolicki w województwie białostockim wobec podziemia antykomunistycznego w latach 1945-1953*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, t. 8, s. 125-141; AIPN Bi, 045/1116, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za grudzień 1952 r., k. 181.

Po aresztowaniu ks. Borysiewicz został przewieziony do więzienia przy ul. Rakowieckiej w Warszawie. Postanowienie o tymczasowym aresztowaniu wydała prokurator Naczelnej Prokuratury Wojskowej, Helena Wolińska. Śledztwo trwało formalnie od 22 grudnia 1952 r. do 11 marca 1953 r. Książdz wielokrotnie był przesłuchiwany przez oficera śledczego MBP, Teodora Romanowskiego, który sporządził akt oskarżenia.

Sprawy obu księży stały się częścią jednego z największych procesów pokazowych związanych z działalnością podziemia antykomunistycznego na Białostocczyźnie – procesu Kazimierza Kamińskiego „Huzara”, odbywającego się w Łapach.

W listopadzie 1952 r. Kazimierz Kamiński ps. „Huzar”, torturowany w śledztwie, złożył obciążające księży zeznania. Ks. Borysiewicz miał w czasie wojny należeć do AK, od 1945 r. do WiN, a w latach 1948-1949 do oddziału „Młota”. Zeznania „Huzara” stanowiły formalny powód aresztowania ks. Borysiewicza. Władzom MBP zależało na połączeniu miejscowego duchowieństwa ze zbrojnym podziemiem, by w ten sposób osłabić autorytet Kościoła. W śledztwie starano się powiązać działania „Huzara” z miejscowym duchowieństwem, które pozostawało z nim w regularnym kontakcie. Kamiński zeznał, że w powiecie wysokomazowieckim kontaktował się z księżmi z kilku parafii³⁴.

Chociaż ks. Borysiewicz zaprzeczył prowadzeniu nielegalnej działalności, to podczas przesłuchań wspominał o swoich kontaktach z podziemiem. Mianowicie, latem 1945 r. wypowiedział kilkunastu, ciężko rannych żołnierzy z V Brygady Wileńskiej AK mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”. Jesienią 1946 r. gościł na plebanii Władysława Łasiuka ps. „Młot”, późniejszego dowódcę VI Brygady Wileńskiej

³⁴J. Żurek, *Ks. Wiktor Borysiewicz (1905-1992), kapłan diecezji pińskiej*, s. 24-28.

AK. Na jego prośbę przechowywał przez kilka tygodni pistolet. Miał kontakt z oddziałem Jana Boguszewskiego ps. „Bitny” (swego parafianina) z Narodowego Zjednoczenia Wojskowego. W 1948 r. udzielił ślubu Krasowskiemu, członkowi oddziału Pogotowia Akcji Specjalnej. Ochrzcił dziecko swej parafianki, Jadwigi Niewiarowskiej, która należała do tego oddziału. Jesienią 1948 r. przekazał żywność i papierosy żołnierzom podziemia. Przed Wielkanocą 1949 r. odmówił spowiedzi przybyłym w nocy partyzantom „Młota”, za co został wyzwany od „psów rządowych”. 28 czerwca 1949 r. wypowiedział śmiertelnie rannego Leopolda Dybowskiego z oddziału „Młota” i udzielił mu sakramentu namaszczenia. W lipcu 1949 r. spotkał się z dowódcą oddziału partyzanckiego w powiecie wysokomazowieckim, Kazimierzem Kamieńskim „Huzarem”³⁵.

W postanowieniu o pociągnięciu do odpowiedzialności karnej stwierdzono, że od 1945 r. ks. Borysiewicz usiłował przemocą zmienić ustrój Polski Ludowej. Udzielał materialnej i moralnej pomocy „bandom kontrrewolucyjnym” działającym w województwie białostockim³⁶.

Epilogiem tej sprawy był wyrok Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie wydany na posiedzeniu wyjazdowym w Łapach 26 marca 1953 r.³⁷ Stwierdzono w nim m.in., że

³⁵ K. Sychowicz, *Kościół katolicki w województwie białostockim wobec podziemia antykomunistycznego w latach 1945-1953*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, t. 8, s. 125-141; AIPN, Sr 216/53, t. 1, Akta sprawy przeciwko Kazimierzowi Kamieńskiemu, Protokół przesłuchania ks. Wiktora Borysiewicza, 31 XII 1952 r., k. 135 i n.

³⁶ K. Sychowicz, *Kościół katolicki w województwie białostockim wobec podziemia antykomunistycznego*, s. 125-141; AIPN, Sr 216/53, t. 3, Postanowienie o pociągnięciu do odpowiedzialności karnej ks. Wiktora Borysiewicza 11 III 1953 r., k. 84.

³⁷ K. Sychowicz, *Kościół katolicki w województwie białostockim wobec podziemia antykomunistycznego*, s. 125-141; AIPN, Sr 216/53, t. 3, Wyrok w sprawie Kazimierza Kamieńskiego i innych, 26 III 1953 r., k. 194.

księża wbrew przepisom i obowiązkom kapłańskim współdziałali z „bandą” przeciwko Polsce Ludowej. Postępowali tak, chociaż w kraju zagwarantowana była – według sędziów – swoboda praktyk religijnych, a ludzie wierzący korzystali z tych praw i je doceniali. Co do oskarżonych duchownych, sąd wziął pod uwagę wyrażoną przez nich w procesie, szczególnie w ostatnim słowie, skruchę i wskazanie powodów wejścia przez nich na drogę przestępstwa. Ostatecznie ks. Borysiewicz został skazany łącznie na siedem lat więzienia, utratę praw publicznych i obywatelskich na trzy lata oraz przepadek mienia na rzecz skarbu państwa. Ks. Rakowski otrzymał wyrok pięciu lat więzienia, pozbawienia praw publicznych i obywatelskich na dwa lata i przepadek mienia³⁸.

Po wyroku ks. Borysiewicz od 23 marca 1953 r. przebywał w więzieniu w Białymstoku, a od 28 kwietnia 1954 r. w Katowicach. Z powodu złego stanu zdrowia 18 sierpnia 1954 r. przeniesiono go do więzienia w Bytomiu; 22 września tego roku ponownie umieszczono go w więzieniu katowickim, a 23 lutego 1956 r. trafił do centralnego więzienia w Bydgoszczy. Zwolniono go z więzienia przed 7 czerwca 1956 r.³⁹

Według opinii naczelnika więzienia w Bydgoszczy ks. Borysiewicz przebywając w więzieniach „nie przejawiał najmniejszych cech wrogości do władzy ludowej, a wręcz przeciwnie cechowała go pozytywna aktywność w życiu politycznym kraju (czytanie prasy i książek, prowadzenie dyskusji pozytywnych z współwięźniami) oraz, że całokształtem postępowania swego oddziałuje pozytywnie na współwięźniów”.

Po zwolnieniu z więzienia przeniósł się za zgodą administratora drohiczyńskiego Michała Krzywickiego do parafii

³⁸ Tamże.

³⁹ J. Żurek, *Konspiracja niepodległościowa w Łomżyńskim i udział w niej duchownych katolickich (1945-1952)*, s. 70-85.

w Woli Mystkowskiej, dekanat Wyszaków, w diecezji płockiej, tu przez rok pomagał koledze, ks. Eugeniuszowi Bielajowi, wcześniej sekretarzowi OKK w Białymstoku.

W dniu 27 lutego 1957 r. zgłosił się do pracy do administratury apostolskiej w Olsztynie. Administrował parafią Kruklanki 1957-1965, a od 19 lutego 1966 r. był proboszczem parafii Dyrgały. Po przejściu na emeryturę, 30 kwietnia 1983 r., nadal przebywał w parafii pomagając w spowiadaniu.

Ksiądz Borysiewicz złożył 11 maja 1992 r. w Sądzie Wojewódzkim dla m. st. Warszawy wniosek o unieważnienie wyroku WSR z 1953 r. Sprawę przekazano do Sądu Wojewódzkiego w Białymstoku, ale 11 kwietnia 1997 r., po stwierdzeniu śmierci ks. Borysiewicza, białostocki sąd sprawę umorzył. Ks. Wiktor Borysiewicz zmarł 1 października 1992 r.⁴⁰

⁴⁰ J. Żurek, *Ks. Wiktor Borysiewicz (1905-1992), kapłan diecezji pińskiej*, s. 24-28; J. Wojtkowski, *Kapłani archidiecezji warmińskiej zmarli w latach 1992-2002*, „*Studia Warmińskie*” 2003, t. XL, s. 474.